

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-son (5-jild)
2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 2 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Matkarimova Sadoqat Maqsudovna</i> SHARQSHUNOS A.L.KUNNING XIVA XONLIGI ARXIV Hujjatlari saqlash va tadqiq qilishdagi xizmatlari	13-19
<i>Matyakubov Xamdam Xamidjanovich</i> MARKAZIY OSIYO SIVILIZATSIYALARI VA OROLBO'YI HUDUDIDAGI MADANIYATLAR O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIR VA HAMKORLIK	20-24
<i>Raximov Bektosh, Pirmamatov Ramziddin</i> TURKISTONDA JADIDLARNING TA'LIM-TARBIYA TIZIMINI ISLOH QILISH BORASIDAGI HARAKATLARI TARIXIDAN	25-29
<i>Хуррамова Саодат Хабибовна</i> ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ РУССКИМИ УЧЕНЫМИ В СЕРЕДИНЕ XIX ВЕКА	30-37
<i>To'uchiyeva Dilnoza Ikrom qizi</i> ZOMIN TUMANINING XX ASRNING 80-YILLARIDAGI IJTIMOIIY, IQTISODIY VA MADANIY HAYOTI	38-44
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> AYOLLARNING SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA- TADBIRLAR VA BU BORADA O'ZBEKISTON TAJRIBASI	45-50
<i>Kanimkulov Olimjon, Xikmatova O'g'iloy</i> TUZNING QADIMDAN HOZIRGI KUNGACHA BO'LGAN TARIXI HAQIDA	51-54
<i>Tojiev Alisher Sultannazirovich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA XORAZM VILOYATIDA TURIZM SOHASI UCHUN KADRLAR TAYYORLASH MASALASI	55-60
<i>Bekbayev Bekjon</i> XX ASRNING BIRINCHI YARMIDA TOSHKENTDAGI QOZOQLAR TARIXIDAN	61-67
<i>Salayev Umrbek Kadambayevich</i> JANUBIY OQCHADARYO HUDUDIDA KECHGAN ETNIK JARAYONLAR TARIXI SAHIFASIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	68-71
<i>Ro'ziyeva Mashxura Abdimuminovna</i> LO'LILAR IJTIMOIIY HAYOTINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	72-78
<i>Turdiyeva Mohinur Ilhomjon qizi</i> ICHKI SAVDO QO'QON XONLIGI IQTISODIY TARAQQIYOTINING MUHIM OMILLARIDAN BIRI (1701-1876)	79-84

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Kazakov Olim Sabirovich</i> XIZMATLAR SOHASIDA BOSHQARUVNING YETAKCHILIK KONSEPSIYALARIDAN FOYDALANISH	85-89
---	-------

<i>Исламтудинова Дина Файзрахмановна</i> РАЗВИТИЕ ЭКСПОРТА В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	90-98
<i>Alikulov Mehmonali Salahiddin o'g'li</i> QISHLOQ XO'JALIGIGA INVESTITSİYALARNI KENG JALB QILISHDA QISHLOQ XO'JALIGIGA YO'NALTIRILGANLIK INDEKSINING AHAMIYATI	99-106
<i>Omonov Akrom, Ruziyev Baxtiyor</i> O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI AKTIVLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI	107-113
<i>Tangirov Abduxolik, Nurmanov Sherzod</i> CHO'L-YAYLOVLARI EKOLOGIK HOLATI VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LARI	114-121
<i>Aliyarov Olim Abdug'aparovich</i> MULKIY SOLIQQA TORTISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI	122-132
<i>Komilov Bakhtiyorjon</i> UNLOCKING THE POTENTIAL OF E-COMMERCE LOGISTICS IN CENTRAL ASIA	133-144
<i>Djumanov Saitmurod Alibekovich</i> MAHSULOT TANNARXIGA KIRITILADIGAN XARAJATLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	145-150
<i>Yariyev Sherzod Shukurjanovich</i> DAVLAT SEKTORIDA AUDITNI RAQAMLASHTIRISH MASALALARI	151-155
<i>Matkarimov Feruz Bekturdiyevich</i> MINTAQADA TO'QIMACHILIK SANOATINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH	156-160
<i>Xaydarova Durdona, To'xtayeva Moxinur</i> DAVLAT BUDJET DAROMADLARI TUSHUMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	161-166
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Yusubov Jaloliddin Kadamovich</i> ABU NASR FOROBIYNING MA'NAVİY-AXLOQIY IDEALLARI VA ULARNING ZAMONAVIY IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLAR RIVOJIDAGI AHAMIYATI	167-175
<i>Nosirxo'jayeva Gulnora Abduqahhorovna</i> FOROBIY ASARLARIDA ADOLAT VA MA'NAVİY YUKSALISH MUAMMOLARI	176-179
<i>Xoliqov Yunus Ortiqovich</i> BAG'RIKENGLIK VA MILLATLARARO MADANIYAT — JAMIYAT TARAQQIYOTINING ASOSI	180-184
<i>Berdaliyeva Sevara</i> ANALYSIS OF VIEWS ON THE ORDERING OF SOCIAL LIFE IN THE WORK OF YUSUF KHOS KHAJIB "KUTADGU BILIG"	185-191
<i>Parpiyev Muhammadjon Tolibovich</i> SHARQ RENNESANSI KELIB CHIQUISHINING IJTIMOYIY-FALSAFIY OMILLARI	192-197
<i>Yarashova Mohlaroyim Shuxrat qizi</i> IBN ARABIY "VAHDATUL VUJUD" TA'LIMOTINING FALSAFIY ASOSLARI VA AHAMIYATI	198-202

<i>Ulug'murodov Elyor Saydulloevich</i> ISLOM GNOSEOLOGIYASIDA RATSIONALIZM MUAMMOSI	203-206
<i>Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich</i> AXBOROT MAKONIDAGI TRANSFORMATSIYALASHUVNING DIALEKTIK MAZMUNI	207-213
<i>Xasanov Boburjon Hakimovich</i> EKSTREMISTIK FAOLIYATNING KELIB CHIQISH TARIXI VA TUSHUNCHALARI	214-219
<i>Shokirov Mubin Rustamovich</i> MILLIY O'ZLIKKA SADOQAT – UMRBOQIY QADRIYAT	220-225
<i>Ismoilov Maxammadixon</i> HOZIRGI ZAMON EKOLOGIK MANZARASIDA DESTRUKTIV VA KONSTRUKTIV MUNOSABATLAR DIALEKTIKASI	226-230
<i>Shokirov Murod Rustamovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA QADRIYATLARNING QAYTA TIKLANISHI	231-234
<i>Hamroyev Saidjon Sanoyevich</i> YANGI O'ZBEKISTON STRATEGIYASIDA IJTIMOY ADOLATNING BARQAROR TARAQQIYOTNI TA'MINLASH ASOSI SIFATIDAGI O'RNI	235-239
<i>Sharopov O'lmasbek Shuhrat o'g'li</i> ZAMONAVIY OILADA BOLA TARBIYASINING ASOSIY OMILLARI (TARBIYA JARAYONIDA OTA-ONANING ROLI)	240-243
<i>Ulug'ov Jasur Nasirdinovich</i> INSON KAMOLOTI: ISLOMIY QADRIYATLAR VA ULARNING IJTIMOIY HAYOTGA TA'SIRI	244-249
<i>Qodiraliyev Abror Tojimurot o'g'li</i> BOSHQARUVCHILIK FAOLIYATI SHARQ MUTAFAKKIRLARI QARASHLARI MISOLIDA	250-253
<i>Ibragimov Kudrat</i> XALQARO MUNOSABATLAR TIZIMIDA MARKAZIY OSIYONING YANGI MUSTAQIL DAVLATLARI	254-260
<i>Oripov Axmadjon Muxammadjonovich</i> VATANPARVARLIK TUSHUNCHASI SHAKLLARINING IJTIMOY-FALSAFIY TALQINI	261-267
<i>Ibragimova Zulayxo Karimbayevna</i> RAHBAR AXLOQIY-ESTETIK KAMOLOTINING SHAKLLANISH JARAYONLARI VA ASOSIY KOMPONENTLARI	268-274
<i>Abdullayev A'zam Abdiyevich</i> YOSHLARDA IJTIMOY-IQTISODIY FAOLLIGI DIALEKTIKASI VA UNING AYRIM XUSUSIYATLARI	275-281
<i>Ochilov Azimjon Tuxtamishovich</i> IJTIMOIY QADRIYATLARNING DEFORMATSIYASI VA KORRUPSIYANING TARQALISHI	282-285

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Raxmanova Sarvinoz Alisherovna</i> SABR VA CHIDAMGA OID FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING SEMANTIK TAHLILI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)	286-289
<i>Kaxarova Iroda Sidikovna</i> MODAL SO'ZLARDA SHARTLILIK VA TIPOLOGIK OMIL: SEMANTIK TURLANISH	290-296
<i>Babadjanova Nazokat Davronbekovna</i> "YUSUF VA ZULAYHO" DOSTONINING XALQ VARIANTLARI TAHLILI	297-302
<i>Sayidova Shakhreizoda Nasrulloevna</i> RELIGIOUS VIEWS OF THE CHARACTER OF AMIR TEMUR IN MUHAMMAD ALI'S WORK "ULUG' SALTANAT"	303-308
<i>Hatamova Kamola Toshmurod qizi</i> TIJORAT HUIJATLARI TILIDA TERMINOLOGIK LEKSIKA	309-316
<i>Ibodullayeva Dinora Bahramjanovna</i> TERMINOLOGIYANING O'ZBEK VA XORIJIY TILSHUNOSLAR TOMONIDAN O'RGANILISHI	317-321
<i>Otajonova Dildor Baxtiyarovna</i> SUD JARAYONIDA OLIB BORILADIGAN NUTQ FAOLIYATI MAHSULOTLARINING SUD-TIBBIY VA LINGVISTIK EKSPERTIZA TEKSHIRUVI	322-326
<i>Khasanov Mahmud Abdurakhmanovich</i> PHONOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL INTERACTIONS AMONG THE LANGUAGES	327-331
<i>Xoshimova Oydina Shuxrat qizi</i> OLAMNING LISONIY MANZARASIDA NOMINATSIYANING O'RNI VA RANGLAR IFODASI	332-338
<i>Babayeva Iroda</i> THE CHARACTERISTICS OF NEWSPAPER HEADLINES IN TERMS OF THEIR STRUCTURE AND MEANING	339-342
<i>Fozilov Odil Yuldashevich</i> USE OF LOGICAL AND FIGURATIVE PERIPHRASES IN MODERN UZBEK LANGUAGE.....	343-346
<i>Raxmonova Dildora Mirzakarimovna</i> JADID DRAMALARIDA ISLOM MADANIYATI VA MILLAT TANAZZULI MASALALARI TALQINI (ABDULLA QODIRIYNING "BAXTSIZ KUYOV" DRAMASI MISOLIDA)	347-351
<i>Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna</i> TEZ AYTISHLARNING SINTAKTIK TUZILISH JIHATDAN TAHLILI	352-357
<i>Xamidova Sayyora Nurmatovna</i> KATEGORIYA SIFATIDA SHAKLLANGAN MODALLIK TURLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	358-363
<i>Mengboyev Azizbek Alijon o'g'li</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI MILLIY BAYRAM NOMLARINING CHOG'ISHTIRMA TADQIQI	364-368
<i>Hayitova Shohida Erkin qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI OTA KONSEPTINING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI	369-373

<i>Xolboyeva Iroda Shuxrat qizi</i> SOMATIK KOMPONENTLI PROVERBIAL FRAZEOLOGIZMLARDA EKVIVALENTLIK MASALASI	374-378
<i>Saparniyazov Omirbek Nukusbayevich</i> MARK TVEN VA MUQIMIY ASARLARINI QIYOSIY O'RGANISH: ADABIY UMUMIYLIK VA USLUBIY O'ZIGA XOSLIGI	379-385
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Muxitdinova Firюза</i> КЛЮЧЕВЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА	386-393
<i>Uzakova Go'zal Sharipovna</i> HUDUDLARNI ZONALASHTIRISHNING HUQUQIY MASALALARI	394-403
<i>Tulaganova Gulchexra, Nurilloev Shavkat</i> INSON QADRINI YUKSALTIRISH VA ERKIN FUQAROLIK JAMIYATINI YANADA RIVOJLANTIRISH	404-414
<i>Yakubova Iroda Bahramovna</i> MUALLIFLIK SHARTNOMASINING MAZMUNI, TUZILISHI VA UNING ASOSIY SHARTLARI	415-419
<i>Obidov Tolibjon Avezxanovich</i> JINOIY SUD ISHLARINI YURITISH SOHASIDAGI O'ZARO HAMKORLIK MASALALARI	420-425
<i>Tuxtashev Sherzod Azimovich</i> JINOYAT ISHINI TO'XTATIB TURISHNING JABRLANUVCHI VA AYBLANUVCHI UCHUN HUQUQIY OQIBATLARI	426-430
<i>Maxamatov Maxmud Maxamataminovich</i> INSON HUQUQLARINI XALQARO ORGANLARDA HIMOYA QILISH MASALALARI	431-436
<i>Rahmatov Elyor Jumaboyevich</i> BOJXONA MA'MURIYATCHILIGINI ISLOH QILISHDA BOJXONA ORGANLARINING DAVLAT IQTISODIY VA HUQUQIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ISHTIROKI	437-441
<i>Jumaniyozova Dilfuza Kamolovna</i> IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARI YECHIMI: XORIY TAJRIBASI	442-447
<i>Shermatov Nuriddin</i> RAQAMLI ERADA SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ADDITIV (3D PRINTING) TEKNOLOGIYALARI INTELLEKTUAL MULK HUQUQINING OBYEKTI SIFATIDA	448-455
<i>Juraeva Asal</i> EXECUTION OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRAL AWARDS	456-461
<i>Собиров Саидбек Махмудович</i> ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОГО ПРИМЕНЕНИЯ И ТОЛКОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ НОРМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ	462-467
<i>Nurbayev Muzaffar Erkinovich</i> DAVLAT MOLIVAVIY NAZORATI INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY DOKTRINASINI TAKOMILLASHTIRISH	468-478

<i>Qudratillayev Jaxongir Zokirjon o'g'li</i> INTERNETDAN FOYDALANISH HUQUQINING KONSTITUTSIYAVIY HUQUQIY ASOSLARI: INTERNET TUSHUNCHASI	479-485
<i>Xabibullayev Azizillo Lutfullo o'g'li</i> SUN'IY INTELLEKT VA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI O'RTASIDAGI MUNOSABATLAR VA HUQUQIY MUAMMOLAR	486-491
<i>To'xtayev O'ktamjon Zarifjon o'g'li</i> MURAKKAB ASHYOLARNING O'ZIGA XOS BELGILARI, ULARNING HUQUQIY VA FALSAFIY MOHIYATI	492-500
<i>Yusupov O'ktambov</i> KORRUPSIYAVIY BITIM HAQIQIY EMASLIGINING FUQAROLIK-HUQUQIY OQIBATLARI	501-509
<i>Murodxonov Muhammadnur</i> XALQARO HUQUQNING TADRIJIY RIVOJLANISHIDA FUNDAMENTAL ASARLARNING O'RNINI	510-518
<i>Ёкубов Шухратжон, Эргашева Муниса</i> МОДЕРНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕДИЦИНСКОГО ПРАВА В УЗБЕКИСТАНЕ: БАЛАНС МЕЖДУ МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ И НАЦИОНАЛЬНЫМИ ОСОБЕННОСТЯМИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ	519-523
<i>Qudratillayev Xazratoli Zokirjon o'g'li</i> JINOIY FAOLIYATDAN OLINGAN DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISHNI TERGOV QILISH SOHASIDA XORIJIY DAVLATLAR VAKOLATLI ORGANLARI BILAN HAMKORLIK MASALALARI	524-530
<i>Umarov Abbosjon Asliddin o'g'li</i> SUG'URTA INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY TAVSIFI	531-536
<i>Хайдарова Хилола Анваровна</i> ПРАВО НА ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК СУБЪЕКТИВНОЕ ПРАВО ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ	537-542
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ibraximov Sanjar Urunbayevich</i> AKMEOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA SPORTCHILARNING INDIVIDUAL XUSUSIYATLARI BILAN ZIDDIYATLI VAZIYATLARDAGI XULQ-ATVOR STRATEGIYALARI O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIGI	543-547
<i>Karimov Akramjon Zaynobidinovich</i> RAQAMLI TRANSFORMATSIYALAR SHAROITIDA YOSHLARNING AXBOROT XAVFSIZLIGI MADANIYATI VA MEDIAIMMUNITETINI TA'LIM JARAYONLARI ORQALI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	548-554
<i>Abdullayev Yashnarjon Mahkamovich</i> 7-9 YOSHLI O'QUVCHILARNING HARAKAT SIFATLARINI HARAKATLI O'YINLAR VOSITALARI ORQALI RIVOJLANTIRISH	555-561
<i>Karimov Qayum Mamashayevich</i> KOMPYUTERLI MATEMATIKA TIZIMLARINI O'QITISHDA TARMOQ TEKNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH	562-569

<i>Xojimirzayeva Shaxnoza Shokir qizi</i> MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH JARAYONI	570-576
<i>Qodirov Azamat Muxriddinovich</i> IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLAR YUQORI SINIF O'QUVCHILARINING INGLIZ TILI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MATN O'QISH MALAKASI VA KOMMUNIKATIV YO'NALGAN O'QISH MASHQLARINING AHAMIYATI XUSUSIDA	577-582
<i>Тлеумуратова Абадан Бекбановна</i> ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ	583-585
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> TALABALAR TA'LIMINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR	586-592
<i>Mamaziyyayev Oblaberdi</i> OLIY TA'LIMNING NEMIS TILI DARSLARIDA GRAMMATIK TARJIMA METODIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI	593-598
<i>Isoqov Murod Madaminjonovich</i> YOSHLAR JAMOAT TASHKILOTLARIDA IJTIMOY KAPITALNI SHAKLLANTIRISHNING ILG'OR XORIJIY MODELLARI	599-605
<i>Nasriddinova Hulkar Komiljonovna</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKANI O'QITISHNING HOZIRGI HOLATI	606-610
<i>Allayeva Hafiza Rustam qizi</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QITISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI	611-614
<i>Raxmonberdiyeva Oygul Rayimjonovna</i> AKADEMIK QALAMTASVIR MASHG'ULOTLARIDA TALABALARGA INSON PORTRETINI ISHLASH METODIKASI	615-621
<i>Xo'jaqulov Ro'zibek Ilhomjon o'g'li</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIDA KASBIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA RANGTASVIR FANINING AHAMIYATI	622-625
<i>Elova Sitara Axmatkulovna</i> QISQA MASOFALARGA YUGURUVCHILARNI TEXNIK TAYYORGARLIGINI SHAKLLANISH DARAJASI	626-629

Received: 25 January 2025
Accepted: 1 February 2025
Published: 10 February 2025

Article / Original Paper

THE ROLE OF FUNDAMENTAL WORKS IN THE EVOLUTIONARY DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL LAW

Murodkhonov Muhammadnur,
Tashkent State Law University
Scientific leader: Yunusov Haydarali
Professor of Tashkent State Law University

Abstract. This article is dedicated to the life and scientific legacy of Muhammad ibn Ahmad Abu Bakr Sarakhsi, who lived and worked in the 11th century. It describes Sarakhsi's services as a lawyer. Sarakhsi made a great contribution to the development of Islamic law and was the first in the Islamic world to establish the doctrine of international law. His works cover all sensitive aspects of law such as creation of norms, the methodology of understanding the law, scientific theoretical and practical issues of law. Central Asia, namely Uzbekistan, is, apparently, the homeland of International Law thanks to works of formidable scholar Muhammad ibn Ahmad Sarakhsi, so-called as «Father of international law». By interpreting Arabic scholar Muhammad Shaybani's book «Kitab al-Siyar al-Kabir», Sarakhsi was first to set forth the «Siyar» - «International Law» as an autonomous and legitimate discipline within the framework of law. The role of Imam Sarakhsi in international law is recognized not only by the East, but also by the West. Imam Sarakhsi's fundamental definition of al-Siyar al-Kabir by Muhammad Shaybani under comprehensive analysis still serves as the main pillar for international law. In our article, the French president's thoughts on this matter and the works of international law representative Hugo Grotius are compared. Imam Sarakhsi left classic literature not only in the field of international law, but also in the field of Islamic law. Summarizing these processes, we can see that the scientific knowledge accumulated in the Muslim world of the Middle Ages served as the main foundation for the preparation of the Renaissance in the West.

Keywords: domestic law, Islamic law, jurisprudent, religion, Islam, «Kitabul-mabsut» (Broaden book), usul-fiqh, sources, legal science, doctrine, lawmaker, «Sharh al-Siyar al-Kabir».

XALQARO HUQUQNING TADRIJIY RIVOJLANISHIDA FUNDAMENTAL ASARLARNING O'RNI

Murodixonov Muhammadnur,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Ilmiy rahbar: Yunusov Haydarali
Toshkent davlat yuridik universiteti professori
E-mail: m.murodkhonov@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola XI asrda yashab ijod qilgan Muhammad ibn Ahmad Abu Bakr Saraxsiyning hayoti va ilmiy merosiga bag'ishlangan. Unda Saraxsiyning huquqshunos sifatida xizmatlari bayon etiladi. Saraxsiy islom huquqining rivojlanishiga ulkan hissa qo'shish bilan birga, islom olamida birinchi bo'lib xalqaro huquq yo'nalishiga asos solgan. Saraxsiy asarlarida norma ijodkorligi, huquqni tushunish metodologiyasi, huquqning ilmiy nazariy va amaliy masalalari batafsil yoritilgan. Markaziy Osiyo, xususan, O'zbekiston «Xalqaro huquq otasi» deb nom olgan zabardast olim Muhammad ibn Ahmad Saraxsiy asarlari tufayli xalqaro huquq tug'ilgan vatandir. Saraxsiy arab olimi Muhammad Shayboniyning «Xalqaro huquq kitobi»ga sharhlar yozish asnosida birinchi bo'lib «siyar» — «xalqaro huquq»ni huquqning alohida va mustaqil sohasi sifatida ta'riflagan. Xalqaro huquqda Imom Saraxsiyning o'rni beqiyos ekanligini nafaqat Sharq olami balki, G'arb olami ham tan olib kelmoqda. Imom Saraxsiy har tomonlama chuqur tahlil ostida Muhammad Shayboniyning as-Siyar al-Kabir asariga bergan fundamental ta'rifi hali hamon xalqaro huquq uchun asosiy ustun bo'lib xizmat qilib kelmoqda. Imom Saraxsiy nafaqat xalqaro huquq sohasida balki, Islom huquqi sohasida ham mumtoz adabiyotlarni meros qilib qoldirgan. Ushbu jarayonlarni

umumlashtirgan holda O'rta asrlar musulmon olamida to'plangan ilmiy bilimlar g'arbda Uyg'onish davrini tayyorlash uchun asosiy fundament vazifasini bajarganligini ko'rishimiz mumkin.

Kalit so'zlar: xalqaro huquq, islom huquqi, yurist, din, islom, «Kitobul-mabsut» (Mufasssal kitob), usulul-fiqh, manbalar, faqih, ta'limot, mujtahid, «Sharh as-Siyar al-Kabir».

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I2Y2025N81>

Kirish. Insoniyat tarixida mustaqil siyosiy-hududiy tuzilmalar o'zaro aloqaga kirishganda va hamkorlik qilganda ular o'rtasida yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga solish zarurati paydo bo'lgan. Ushbu jarayon yillar davomida xalqaro tartibga solish mexanizmlarini rivojlantirish hamda umumbashariy qonun-qoidalarni ishlab chiqishga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirgan. Shu bois, insoniyat tarixini xalqaro huquqsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Xalqaro huquq o'z nomi bilan xalqaro huquq ekan, u tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash hamda barqaror rivojlanishning kafolati bo'lib xizmat qiladi. Xalqaro huquq umumbashariy xarakterga ega ekan, u albatta ishonchli va mustahkam bo'lishi darkor.

Oxirgi yillarda jahonda, shu jumladan yurtimizda olib borilgan xalqaro huquq tarixiga oid izlanishlar bizni bu sohani chuqurroq o'rganishimizga turtki bo'ldi. Xalqaro huquqning tadrijiy rivojlanishini o'rganar ekanmiz, avvalo xalqaro huquq tushunchasining mazmun-mohiyatini chuqur anglab olishimizga to'g'ri keladi. Chunonchi, xalqaro huquq — davlatlar va xalqaro huquqning boshqa subyektlarining xohish-irodasini muvofiqlashtirish yo'li bilan vujudga keladigan, ular o'rtasidagi turli munosabatlarni tartibga soladigan xalqaro huquq normalari, xalqaro shartnomalar va umum tan olingan prinsiplar yig'indisidir[1]. Xalqaro huquq fani xalqaro huquqiy munosabatlar va huquqiy nizomlar asosida shakllangan fan sohasidir. Mazkur fan xalqaro huquqning asosiy mazmun-mohiyati, tamoyillari, rivojlanish bosqichlarini o'rganadi va tadqiq qiladi. Xalqaro huquqning tadrijiy rivojlanish bosqichlarini ko'radigan bo'lsak, Rim huquqi tarixida bir nechta elementlarni ko'rishimiz mumkin. Ammo, bular fundamental asar hisoblanmaydi. Ammo, bularning barchasida umumiy fikrlar jamlangan, fundamental asar emas. Biz, yoritib beradigan asarlarning orni hozirgi kunda qadar dolzarbligini saqlab kelgan va xalqaro-huquqiy qonunchilikda o'z o'rniga ega ekanligini tahlil qilamiz.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili va metodologiya. Xalqaro huquq g'oyasining vujudga kelishi tarixiga qarar ekanmiz, tadqiqotchilar mustaqil siyosiy-hududiy birliklar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi umumiy qoidalarning asoschilari sifatida Yevropa olimlarini misol qilib ko'rsatishadi. G'arbda XVI — XVII asrlarda xalqaro huquqning shakllanish davridan XVIII asrgacha bo'lgan davr «**Xalqaro huquqning epik davri**» deb atalib, ushbu sohaning mashhur olimlari yetishib chiqqanligi bayon qilinadi[2]. Bunday olimlar orasida Gugo Grotsiy, Fransisko de Vitoria, Alberiko Jentili, Per Beyl va boshqalarni ko'rsatishimiz mumkin. Tabiiy huquq nazariyachilaridan biri bo'lgan niderlandiyalik huquqshunos va diplomat Gugo Grotsiy (Hugo Grotius, 1583-1645) ko'plab adabiyotlarda «Xalqaro huquqning otasi» deb ataladi [3]. U o'zining shoh asari bo'lmish «Urush va tinchlik qonuni» (De Jure Belli ac Pacis) kitobini 1625-yilda nashr etgan. Gugo Grotsiy butun Yevropani qamrab olgan shiddatli 30 yillik urushda bevosita qatnashadi. Ushbu kitob xalqaro huquq mavjudligining asosi sifatida tabiiy huquq nazariyasini ko'rsatadi[4]. Grotsiydan avvalroq ispaniyalik ilohiyotchi Fransisko de Vitoria (Vitoria, 1483-1546) hamda Suares (Suarez, 1548-1617) kabi olimlarning asarlarida xalqaro huquq sohasining tamal toshlari qo'yilgan deyishimiz mumkin. Ushbu analitik ish mavzusi davomida aynan, xalqaro huquqning fundamental asarlarini tahlil qilamiz.

Hanafiy mazhabining buyuk faqihlaridan biri «Shams ul-Aimma» («imomlar quyoshi») Abu Bakr Muhammad ibn Ahmad ibn Abi Sahl Saraxsiy Movarounnahrda (taxminan milodiy 1010-yilda tugʻilib, 1096-yil vafot etgan[5]. Bu vaqtda Movarounnahrda Qoraxoniylar sulolasi (927-1212) hukmronlik qilardi. Muhammad bolaligidan ilmga chanqoq va oʻtkir zehqli boʻlgan. Keyinchalik u Movarounnahrning turli shaharlarida, jumladan, Samarqand va Buxoroda ilmini takomillashtirgan. Buxoroda uzoq muddat yashagan. Abu Muhammad Abdulaziz ibn Ahmad Buxoriydan (1057) fiqh, usul al-fiqh, hadis, kalom ilmlaridan dars olib, zamonasining yetuk fiqh olimi boʻlib etishadi[6]. Saraxsiy taniqli hanafiy faqihi Shams al-Aima Halvoniyni shogirdi edi[7]. Halvoniyni «Madinat al-ulum»ini tamom- laganidan soʻng, u oʻzining munozaralari va kitoblari bilan ilm ziyosi boʻldi[8] va shuning uchun ham alloma ustozining «Imomlar quyoshi» degan unvonini oldi[9].

Buyuk vatandoshimiz Muhammad Abu Bakr Saraxsiy al-Hanafiyning xalqaro huquqqa oid «Sharh as-Siyar al-Kabir» (شرح كتاب السير الكبير) mumtoz asari fundamental, xalqaro huquqning tayanch qoʻllanmasidir. Ushbu asar «Xalqaro huquqqa oid sharhlar» asari boʻlib, islom huquqi sohasida ham nazariyotchi, ham amaliyotchi olim sifatida tanilgan Muhammad Shayboniy (750-805)ning asari asosida «sharh» orqali tasniflangan islom va xalqaro huquqqa bagʻishlangan birinchi qomusiy asar sifatida eʼtirof etilgan. Saraxsiyning islom xalqaro huquqiga qoʻshgan hissasi ulkandir. Bu sohadagi betakror xizmati uchun ulugʻ mutafakkirga «Islom dunyosining Gugo Grotsiysi» deb laqab berishgan. Saraxsiyning ushbu «sharh»ida tinchlik sulhi shartnomalarining uzogʻi bilan 10 yil muddatga tuzish lozimligi eslatiladi[10]. Bunda tinchlik sulh shartnomalari muayyan maqsadlar asosida tuziladi. Ushbu asar jami 5 jildan iborat boʻlib, islom huquqi tarixidagi siyar (xalqaro huquq)ga bagʻishlangan birinchi doktrinal asardir. Asarning har bir jildi alohida mavzulashtirilgan boʻlib, asosan mudofaa sulhi, tinchlikni qaror toptirish kabi mavzularni qamrab oladi. Mazkur asarni alloma Oʻzgand shahrida zindonda yozishni boshlagan va uni Fargʻonada tamomlagan.

Ayni shu davrlarda islom davlatlarining aloqalari kuchayib borgan va diplomatik aloqalar uchun xalqaro huquq meʼyorlarining zarurati yuqori hisoblangan. Tashqi siyosat va xalqaro aloqalar vositasi sifatida diplomatik aloqalar islom davlatchiligida muhim ahamiyat kasb etgan. Shu bois, islom huquqi tamoyillariga mos ravishda diplomatik va konsullik huquqi ham rivojlanib borgan. Ummaviylar va Abbosiylar davriga kelib, Arab xalifaligi bilan Gʻarb va Sharq davlatlarida oʻzaro aloqalar yanada kuchaygan. Xususan, Ummaviylar bilan ularning joylardagi noiblari oʻrtasida hijriy 59-132-yillar oraligʻida 62 marta elchilik safarlari tashkil etilgan, 59 marta oʻzaro maktublar almashinuvi amalga oshirilgan. Islom huquqida elchilarga bemisl daxlsizlik huquqi va intiyozlari taqdim etilgan. Ularning baʼzilari hozirgi kunda ham amaliyotda qoʻllaniladi, baʼzilari esa vaqt oʻtishi bilan bekor qilingan. Bu esa oʻz oʻrnida Islom xalqaro huquqining oʻsha davrda shakllangani va uni hamyurtimiz tomonidan tasniflash orqali tizimli asosda ilmiy tahlil qilingani mutlaq tan olishimiz zarur. Bu haqiqat oʻz navbatida turli asarlarda hamda koʻplab olimlar, siyosatchilar tomonidan eʼtirof etilgani ayni haqiqatdir.

Tahlil va natijalar. Shu oʻrinda xalqaro huquqning turli masalalari yuzasidan sharq va islom olamining vakili — Saraxsiy va gʻarb mumtoz olimi — Gugo Grotsiyni qarashlarini taqqoslab oʻtishimiz foydadan xoli emas. Urush va tinchlik masalasida Grotsiyni fikricha, faqat adolatli urushlarga ruxsat berilishi kerak. Gugo Grosiy urush muammolarni hal qilish vositasi sifatida qabul qilinishi lozim degan fikrni ilgari suradi. Buning asosi sifatida xalqlar oʻrtasidagi nizoni qonuniy hal qilish uchun sudlarning yoʻqligini daʼvo qilib, boshqa tomondan,

urush sabablari faqat sudga tortilishi mumkin bo'lgan sabablar bilan cheklanishi kerakligi haqidagi fikrlarini bayon etadi. Masalan, u mulkni himoya qilish va qayta tiklash urushning sababi hisoblanishini ta'kidlaydi, shuningdek, jinoyat va jazo nazariyasini ishlab chiqdi[11]. Lekin, bundan besh asr ilgari Abu Bakr Saraxsiyning nodir asari «**Sharh as-Siyar al-kabir**»ning 1-jildi urush huquqiga bag'ishlangan bo'lib, unda urushga tayyorgarlik, urush harakatlari va qurol qo'llash qonuniyligi haqida so'z yuritiladi. Unda otlarni urushga tayyorlashdan tortib jangda qo'llaniladigan qurol-aslahalargacha bo'lgan savollar muhokama etiladi hamda urushning natijasi islom dini maqsadlariga muvofiq bo'lishi lozimligi ta'kidlanadi[12]. Urushning faqat odilona olib borilishi, tinch aholiga ozor yetkazmasligi, inson huquqlarining ustunligi haqida fikrlar asardan joy olgan. Shuningdek, kitobning 2-jildida urushda qo'lga kiritilgan o'ljalor xususida ham so'z yuritiladi.

Saraxsiy xalqaro shartnomalar tuzishning birinchi bosqichi bo'lmish muzokaralar jarayonida kelishib olinishi muhim bo'lgan masalalar xususida o'z qarashlarini bayon qiladi. Uning fikricha, muzokaralashuv – murovaza bosqichida shartnoma tuzishdan maqsad, uning predmeti, shartlari, matnini tuzish, shartnomaning ijrosini ta'minlashga oid tomonlarning roziligi va majburiyatlari, shartnomani bekor qilish asoslari, undan kelib chiqadigan nizolarning oldini olish va hal etish choralari bo'yicha tomonlarning roziligi oldindan kelishib olinishi shart. Saraxsiy asarlarida diplomatik huquqdagi har bir holat aniq-tiniq izohlanadi. Elchiga nisbatan hukmdorlar va imomlarning huquq va majburiyatlari ham ko'rsatib beriladi. Saraxsiy fikriga ko'ra, imom ham musulmon ahli, ham aman (omonlik) yorlig'iga ega musta'min uchun ham birdek javobgar shaxsdir. Shundan kelib chiqqan holda, imom o'zga mamlakatning elchisini himoya qilishga majburdir[13].

Bugungi kun nuqtai nazaridan qaraganda, Saraxsiy asarlarida bayon etilgan mazkur holatlar (elchilik sha'nini hurmat qilish va himoyalash, elchini zarur holatda qo'shimcha mablag' va transport vositalari bilan ta'minlash hamda shaxsiy xavfsizligini muhofaza etish) hozirda amal qilayotgan Diplomatik aloqalar to'g'risidagi 1961-yilgi Vena konvensiyasining 22- (2-band) va 44-moddalarida mos keladi[14].

Saraxsiy ko'targan yana bir masala xalqaro huquqdagi o'zarolik (arab tilida “muzaja”, ingliz tilida “mutual reciprocity”) tamoyili konsepsiyasidir. Xalqaro huquqda davlatlararo munosabatlarda amal qiladigan tamoyillar muhim ahamiyatga ega. Saraxsiy o'zarolik konsepsiyasini ilgari surish bilan turli diniy e'tiqod va madaniyatlarga mansub xalqlar o'rtasidagi bag'rikenglik va yaxshi qo'shnichilik g'oyalarini eng yuqori minbardan turib targ'ib etgan. Saraxsiy xalqaro huquqning yana bir masalasi – nizolarni hal etishning hakamlilik (arab tilida “taufiq”, ingliz tilida “arbitration”) institutini ilgari surgan. Saraxsiy hakamlilik vazifasini ado etish uchun muayyan talablarni ishlab chiqadi. Unga ko'ra, hakam aqlli, sog'lom va xalq orasida hurmatga sazovor bo'lishi lozim. Hakamlilik instituti keyinchalik yana bir hamyurtimiz Burhoniddin Marg'inoniy tomonidan ham rivojlantirildi. Marg'inoniy o'zining “Hidoya” asarida hakamning xolis bo'lishi xususida shunday yozadi: “agar hakam tomonlar roziligidan oldin harakat qilsa, yoki o'zining otasi, onasi, xotini yoki farzandi shu nizoga aralashib qolgan bo'lsa, uning mazkur nizoga oid qarori nomaqbuldir”[15]. Saraxsiy nizolarni tinch yo'l bilan hal etish va hakamlilik (arbitraj) masalalarini muayyan huquqiy holatlar (keysalar) misolida tushuntirishga harakat qiladi va bunda aqliy mushohada usuli istihsondan unumli foydalanadi. Chunonchi, asar tahlilidan kelib chiqqan holda, “Sharh as-Siyar al-Kabir” asarini Xalqaro huquqning ilk fundamental asar ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Ushbu asar yozilganidan so'ng 5 asr o'tib yana bir fundamental asar "**De Jure Belli ac Pacis**" (Urush va tinchlik)ni ko'rishimiz mumkin. Haqiqiy ma'noda, ushbu asar xalqaro huquq va siyosiy falsafa sohasidagi asosiy matnlardan biridir. Ushbu asar urush va tinchlik konsepsiyalarini bilan birgalikda, asosan urushni olib borish va davlatlar o'rtasidagi tinchlikni ta'minlash uchun huquqiy asoslarni yaratishga qaratilgan. Ushbu asar Yevropadagi siyosiy va diniy qarama-qarshiliklarning mohiyatini ko'rsatib bergan. Grotsiyning asosiy asari 1625-yilda Fransiya nashr etilgan va Louis XIII ga bag'ishlangan "Urush va tinchlik qonuni" kitobida tabiiy huquq tamoyillari tizimi, dunyo huquqi va zodagonlar huquqi ishlab chiqilgan. Uni yozishda gollandiyalik olim quyidagi maqsadlarni ko'zlagan: xalqaro hamjamiyatning dolzarb muammolarini hal etish va urushning tartibini ishlab chiqish kerakligi to'g'risidagi nazariyalarni ilgari surgan. Gugo Grotiy Gollandiya va Ispaniya o'rtasidagi sakson yillik urush va Kololiks va Karopa protestantlari o'rtasidagi urushning 30 yilligi davrida yashagan, u tajovuzkor urushlarni qoralagan va bunday to'qnashuvlar faqat bir marta o'tkazilishi kerak deb hisoblagan[16]. "Urush va tinchlik qonuni" to'g'risidagi asarning asosini tabiiy huquq doktrinasi tashkil etadi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining sobiq Bosh kotibi Peres de Kuelyaming yozishicha: «BMT Ustavida mustahkamlangan g'oyalar kishilik jamiyati taraqqiyotining qaysidir bosqichida fantastik, hatto g'ayritabiiy bo'lib tuyulgan. Bu g'oyalar G. Grotsiy va Immanuel Kant singari olimlarning miyalarida paydo bo'lgan. Afsuski, hukmdor doiralar bu g'oyalarga deyarli e'tibor berishmagan»[17].

Muhokama. "Urush va tinchlik qonuni" asarini asosiy uchta qismga bo'lib olsak bo'ladi. Birinchi bo'limda: Urushning olib borilishi va yoki Urush tabiati haqida so'z boradi. Gugo Grotsiyning aynan I Qismidagi birinchi savol "Urush nima, qonun nima?" ekanligiga bag'ishlangan. Unda, urush, tinchlik, chegara, millat masalalari ko'tarilgan. Urushga ta'rif berishda – umumiy qonun ostida birlashmagan xalq yoki turli xalqlarga mansub bo'lganlar va asilzodalar va respublikalardagi erkin fuqarolarning nizolari deyilgan[18].

Qonunlar o'zaro farq qilib ("facultas" va "aptitudo"), birinchisi, shaxsga xos bo'lgan axloqiy sifat bo'lib, uning sharofati bilan qonuniy ravishda biror narsaga egalik qilish yoki u yoki bu tarzda harakat qilish mumkin. Bu huquq shaxsga xosdir, garchi u ko'pincha narsalar bilan bog'liq bo'lsa-da, masalan, mulkda yotgan va boshqa huquqlardan farqli o'laroq, sof shaxsiy huquqlar nomini olgan xizmatlar bilan bog'liq bo'ladi. Tabiiy narsalarda birinchisi harakatga mos keladi, ikkinchisi – imkoniyat degan fikrni ilgari surgan.

"Urush va tinchlik qonuni" asarining II Qismi aynan kengroq yoritilgan bo'lib, unda kichik daryo va dengiz huquqi, xalqlar huquqi va elchilar huquqi kabi doktrinalar ham yozilgan. Unda, Insoniyat ittifoqlarga birlashish imkoniyatiga ega bo'lgan davrda ham, faqat yerlarni bosib olish va uni o'z egalik huquqi ostiga olganini bayon qiladi. Servitut huquqi bo'yicha bildirilgan fikrni ko'radigan bo'lsak, kimdir servitut belgilash yoki garov o'rnatish orqali biror narsani dastlabki sotib olishi mumkin; ammo, mulk egasining mulkiy huquqi hisobida qoladi deyilgan. Aynan bu yerdagi servitut – barcha moddiy ashyolarga qo'llanilishi mumkin ekanligi, bunda, dengiz, daryo, u yoki bu shakldagi moddiy jismlarni ko'rishimiz mumkin. Aynan bu doktrinaning hozirgi kundagi o'rni sifatida, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Dengiz huquqi to'g'risidagi konvensiyasi(United Nations Convention on the Law of the Sea)ning 4-moddasi[19] ya'ni, hududiy dengizlarning tashqi chegarasi (umumiy insoniyat mulki) hisoblangan hududlarni tartibga solinganligini ko'rishimiz mumkin.

II Qismning VIII Bobi aynan xalqlar mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, Rim huquqshunoslarining fikrlari ko'proq ta'kidlab o'tilgan. Xalqlar huquqi masalasi aslida "huquq" emas, balki, bu xalqning irodasi bilan o'rnatilishi bilan bog'liq bo'lgan hodisa ekanligi haqida so'z boradi. Xalqlarning huquqlari *o'zlashtirish usuli* orqali mavjud bo'lishi mumkin ekanligi, bunda hech kimga tegishli bo'lmagan narsalarni egallashdir. Bu usul, shubhasiz, xususiy sotsializatsiya kiritilgandan keyin yuqoridagi ma'noda tabiiy usul bo'lib, hech qanday qonun boshqa hech narsa belgilanguniga qadar shunday bo'lib qoladi degan fikrni ilgari suradi[20]. Rimliklarga ko'ra, yovvoyi hayvonlar, tabiiy erkinlik holatiga qaytishlari bilanoq, bizning undagi huquqimiz tugaydi. (L. Quod enim. D. de acqui. dom. 1. L. Pomponius. D. of acqu. Poss.).

XVIII Bob aynan, "Elchilar huquqi"ga bag'ishlangan bo'lib, aynan elchixonalar yoki uning subyektlarining huquqiy mazmuni – xalqlar huquqidan kelib chiqishini ta'kidlab o'tgan. Elchilarning huquqlari nafaqat tabiiy huquq bilan birga balki, ilohiy huquqlarni o'zida jamlab oladi. Elchixonalar nisbat berishda, uning muqaddasligi, ularga nisbatan xalqlar huquqi, ilohiy va inson huquqlarining majburiy bajarilishi kerakligi haqida fikr yuritilgan. Shartnomalarda esa, elchilarning muqaddas shaxs ekanligi haqida so'z boradi. Sitseronning "Garuspiklarga javoblar" haqidagi nutqida shunday deydi: "Men aytganimdek, elchilarning huquqi odamlarning himoyasi bilan ta'minlanadi va ilohiy qonun bilan himoyalangan". Shuning uchun uning buzilishi nafaqat jinoiy, balki umumiy e'tirofga ko'ra ilohiy hamdir[21]. Elchilarni tayinlash va ularni jo'natish faqatgina mamlakat podshohlari uchun xos ekanligi va bu mamlakatlar o'rtasidagi muhim vositachi ekanligi ta'kidlangan.

Bundan tashqari, tabiiy huquqqa asoslanib Xalqaro huquqqa ta'rif bergan shaxslar qatoriga, Grotsiydan keyingi germaniyalik huquqshunos olim Pufendorf (1632-1694), Volf (1679-1754) kabi olimlar mashhur. XIX asr boshida I. Kantning yozishicha, G.Grotsiy, S. Pufendorf, Emmerix de Vattel va boshqalar hech qanday yuridik kuchga ega bo'lmagan «falsafiy va diplomatik kodeks»ni ishlab chiqqanlar[22]. Ammo, bu so'zlarning asossiz ekanligi va uning amaliyoti XIX asrdan oldin ham bo'lganligi isbotlangan. Ayniqsa, Xalqaro huquqning tabiiy huquq asoslari bilan emas, balki, pozitiv huquq bilan shahrlagan Emmirix de Vattel o'zining "**Le Droit des Gens**" (Xalqlar huquqi, 1758-yil) asarida ko'rishimiz mumkin. Bu asarning pozitiv huquqqa asoslanganligi, keyingi davrlarda *moddiy xalqaro-huquqiy normalarning* shakllanishida turtki bo'ldi.

Oradan bir necha yil o'tib, 1789-yilda Jeremy Benthamning "Xalqaro huquqning prinsiplari"[24] nomli asari keyingi davrning fundamental asari desak mubolag'a bo'lmaydi. Ushbu asarda, "Xalqaro" so'zi[25], yurisprudensiya bilan bir qatorda qo'llanilib, uni pozitiv huquq sifatida ko'rsatib berilgan. Bentham Xalqaro yurisprudensiya so'zini *ius gentium* yoki xalqlar huquqi terminlarini o'rniga qo'llash kerakligi haqida: "*Xalqaro so'zi qabul qilinishi kerak, bu so'z yangilik bo'lib, xalqlar huquqi jumlasining yaqqol analogiyasi hamdir*" deya ta'rif bergan[26]. Benthamning fikricha: Huquqni tasniflashda, uning subyektlari ya'ni shaxslarning roli katta, ularning siyosiy nuqtai nazardan alohida ta'riflash lozim". Birinchi navbatda, milliy qonunchilik va undan keyingi bosqichda xalqaro huquqning o'рни muhim ekanligini ta'kidlagan[27]. Benthamning fikricha, millatlar qonunini faqat odat yoki konvensiya kuchi orqali ma'lum bir diskursiv kuchga ega. Biroq, u yanada kengroq ifodalash uchun shartnomalardan tashqariga chiqishi kerak deb hisobladi va boshqa tomondan, xalqaro — bu odat va konvensiya vositachiligiga muhtoj bo'lmagan atama. Qisqa qilib aytganda, xalqlar huquqi tushunchasini xalqlar o'rtasidagi huquq tushunchasi bilan almashtirishni taklif qildi.

Uning asari bir necha marotaba nashr qilingan bo'lib, 1843-yilda umumiy kitoblar jamlamasini nashr etishdi[28]. Bunda, Xalqaro huquq obyektlari, subyektlari, odob-axloq kabi vositalarni o'zida jam qilgan – Xalqaro huquqning prinsiplari nomli yaxlit bir kitobni jamlashdi. Jami 4 ta risoladan iborat bo'lgan **“Xalqaro huquqning prinsiplari”** asari shakllantirilgan. Aynan “Axloq va Qonunchilik” asarida Betham o'zining “xalqaro huquq” iborasini ishlatgani bilan mashhur. Shu bilan birga, Xalqaro huquqning Obyektlari nomli asarida: Barcha xalqlar uchun manfaatli bo'lgan, xalqaro kodeks ishlab chiqish g'oyasini ilgari surgan. Asarning keyingi qismi, Umumiy va adabiy tinchlik deb nomlanib, Xalqlar o'rtasida doimiy tinchlik o'rnatish zarur ekanligi ta'kidlangan. Bethamning fikrlarining hozirgi kundagi aksi, 1969-yil BMT tomonidan qabul qilingan “Shartnoma huquqlari” to'g'risidagi Vena Konvensiyasida o'z ifodasini topgan[29].

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, xalqaro huquqning tadrijiy rivojlanishiga o'zining fundamental asarlari bilan o'z hissasini qo'shgan mutafakkirlarning ilmiy ishlari albatta tahsinga sazovor. Ilk fundamental asar sifatida Abu Bakr Saraxsiy, Gugo Grotsiy, Pufendorf, Volf, Emmirex de Vattel, Jeremy Benthamning o'ziga xos bo'lgan asarlarini tahlil qildik. Har bir asarning o'ziga xos bo'lgan, ilmiy yangiliklarni ko'rishimiz mumkin. Ayniqsa Abu Bakr Saraxsiyning ilmiy yondashuvi keng ma'noda bo'lsa, Jeremy Benthamning ijodiy yo'nalishi aynan xalqaro huquq nazariyasida tor ma'noda, ko'proq mavzuni qamrab olishga bag'ishlangan. Xalqaro huquqning epik davri asosiy fundamental asarlar uchun makon davr bo'lganligi va shu bilan birga XI asr ham Xalqaro huquq borasidagi fikrlar hali hanuz nodirlicha qolmoqda. Hozirgi kunda ushbu klassik va fundamental asarlarning o'rni hozirgi kundagi barcha xalqaro shartnomalar, konvensiyalarda o'z aksini topgan. Xalqaro huquqning avval tabiiy huquqiy nazariyasi bilan keyinchalik, pozitiv huquq normalari bilan shakllanganligi, uning bir nechta chig'iriqlardan o'tib bir mujassam holga kelganligiga dalolat qiladi. Xalqaro huquqni o'rganib borar ekanmiz, albatta, biz bu shaxslarning ilmiy qarashlarini, huquqiy yondashuv uslublarini o'rganishimiz zarur.

Ayniqsa, bizning o'lkamiz ilm o'chog'i ekani, har davr uchun eng zabardast allomalarimizga ega ekanligimiz o'z o'rnida ham sharaft, ham mas'uliyatdir. Barchamizga ma'lumki, ko'plab sohalarining yetakchilari bizning diyorimizdandir. Hozirgi sharoit va imkoniyatlardan oqilona foydalangan holda biz asl huquq sohasining yetakchisi Abu Bakr Saraxsiy hayoti va biz avlodlarga qoldirgan buyuk merosini chuqurroq o'rganishimiz zarur bo'lib, xalqaro maydonda yurtimiz nomini yanada ulug'lashimiz lozim.

Shu o'rinda ayrim G'arb tadqiqotchilari tomonidan bir yoqlama tadqiqotlar bilan chegaralanish ilmiy xolislikni amalga oshirishda to'sqinlik qilmoqda. Xalqaro huquq sohasida G'arb olimlarining asarlari e'tirof etilsa-da, ushbu olimlardan bir necha asrlar avval yashab o'tgan yurtimiz allomalari tomonidan huquq yo'nalishida bitilgan asarlarning ahamiyati yuqori hisoblanadi. Isbot sifatida Imom Saraxsiyning biz yuqorida yoritib o'tgan asarlarini keltirishimiz mumkin. Bundan tashqari, buyuk huquqshunos olimlar – Burhoniddin Marg'inoniy, Abu Bakr Kosoniy va boshqa olimlarning asarlarida ham xalqaro huquqning turli masalalari yoritib o'tilgan. Bu esa, o'z navbatida, Sharq allomalarining xalqaro huquq sohasidagi izlanishlari, asarlari va bizga qoldirgan ilmiy meroslari beqiyos ekanligidan dalolat beradi. Islom va xalqaro huquqda ham bizning allomalarimiz dunyo miqyosida yetakchilik qilishgan, ularning ilmiy kashfiyotlari hali hamon dunyo hamjamiyatini lol qoldirib kelmoqda.

Ayniqsa biz Imom Saraxsiy kabi allomalarimizni o'rganib borish orqali, Yurtimizda yaxshi niyatlar bilan tamal toshini qo'yayotgan 3-Renessans uchun poydevor bo'lib xizmat qilishidan umid qilamiz. Hamda, ushbu asarlarni tadqiq qilish orqali Yurtimizni yana bir bor, har jabhada ustun ekanligini dunyo hamjamiyati oldida isbotlagan bo'lamiz.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Yuldasheva G. Xalqaro huquq. – T.: TDYU, 2018. -B. 7.
2. Umarxonova D.Sh., Umriddionov A.I. Vizual Xalqaro huquq. – T.: Yuridik adabiyotlar publish, 2021. -B. 19.
3. Ochilov B.E., Odilqoriyev X.T. Xalqaro ommaviy huquq. – T.: Adolat, 2007. -B. 37.
4. Umarxonova D.Sh., Umriddionov A.I. Vizual Xalqaro huquq. – T.: Yuridik adabiyotlar publish, 2021. -B. 28.
5. Yunusov H. Islom va xalqaro huquq. Islom xalqaro huquq ta'limoti: Saraxsiyning xalqaro-huquqiy qarashlari. Monografiya. – T.: Lesson press, 2022, B. 18.
6. A'zamxo'jayev S., Zikrullayev M., Shojalilov Sh., Mo'minov D., Saidjalilov S. 100 Markaziy Osiyo mutafakkirlari. Toshkent Islom universiteti; – T.: Yangi nashr, 2011. -B. 28.
7. Norman Calder. "as-Sarakhsi", Muhammad b. Ahmad b. Abu Sahl Abu Bakr, Shams al-A'imma. Encyclopedia of Islam (Leiden: Brill, 1997 Second Edition). -P. 29. // www.academia.edu
8. Abd al-Hai al-Laknavi, al-Fawaid al-Bahiyah fi Tarajim al-Hanafiyah (Quetta: Maktaba Omariyah) 2003. -P. 260.
9. Abdulloh Abdulhamid Saad. O'rta Osiyo olimlari qomusi. Imom Buxoriy ilmiy-ma'rifiy markazi, 2007. -B. 17.
10. Yunusov H. Islom va xalqaro huquq. Islom xalqaro huquq ta'limoti: Saraxsiyning xalqaro-huquqiy qarashlari. Monografiya. – T.: Lesson press, 2022. -B. 167.
11. Yunusov H. Islom va xalqaro huquq. Islom xalqaro huquq ta'limoti: Saraxsiyning xalqaro-huquqiy qarashlari. Monografiya. – T.: Lesson press, 2022. -B. 45.
12. Yuldasheva G. Xalqaro huquq. – T.: TDYU, 2018. -B. 263.
13. Muhammad Hamidullah. Sarakshi, Kitab Sharh al-Siyar al-Kabir. – Hyderabad. Siyar.vol. 5. P. 1868; Le grand livre de la conduite de l'État (Kitāb al-Siyar al-kabīr ach-Chaibani). Commenté par as-Sarakhsi, 4 vols. – Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989–1991. Vol.I. Chapitre (61): De l'immunité dont jouit un ambassadeur. P. 358-361.
14. Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961. Done at Vienna on 18 April 1961. Entered into force on 24 April 1964. United Nations, Treaty Series, vol. 500,
15. Burhan al-Din al-Farghani al-Marghinani. Al-Hidayah: The Guidance. A Translation of Al-Hidayah Bidayat al-Mubtadi'. A Classical Manual of Hanafi Law: II Volume. Translated from the Arabic with Introduction, Commentary and Notes by Imran Ahsan Khan Nyazee. – Bristol, England: Amal Press, 2006. -P. 660.
16. Гроций Г. О праве войны и мира. – Москва: Издательство АСТ ОГИЗ, 2023. -С. 10.
17. Куэльяр, Х. П. де. Послания и заявления, посвященные. Международному году мира, ООН. 1987. -С 33-34.
18. Гроций Г. О праве войны и мира. – Москва: Издательство АСТ ОГИЗ, 2023. -С. 29.
19. United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), Montego Bay, 10 December 1982,
20. Гроций Г. О праве войны и мира. – Москва: Издательство АСТ ОГИЗ, 2023. -С. 298.
21. Treaty between the Holy See and Italy, Lateran Pacts of 1929,
22. Гроций Г. О праве войны и мира. – Москва: Издательство АСТ ОГИЗ, 2023. С. 451.
23. Кант И. Вечному миру // Трактате о вечному мире. – М.: 1963. С. 184.
24. Bentham, An Introduction to the Principles of Morals and Legislation, edited by J.H. Burns & H.L.A. Hart (London, 1970).

25. Hidemi Suganami , A Note on the Origin of the Word 'International', British Journal of International Studies Vol. 4, No. 3 (Oct., 1978). P. 226.
26. Bentham, *supra* note 1, 296, note x.
27. Bentham, *supra* note 1, 296.
28. Jeremy Bentham, The Works of Jeremy Bentham, volume II of the 1843 Bowring Edition, 1848.
29. Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969, United Nations, *Treaty Series* vol. 1155

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).